

*Красівський О. М.,
асистент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Горностаї Л. М.,
асистент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

МАНІПУЛЯЦІЯ У ПОЛІТИЧНІЙ ПРОМОВІ: ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ

Анотація. У статті розглянуто мовні засоби, що використовуються для маніпуляції у політичному дискурсі. Теоретично-методологічний підхід до дослідження визначено як критичний дискурс-аналіз. Проаналізовано передвиборчі промови С. Пелін та визначено класи лінгвістичних одиниць, які застосовуються мовцем для досягнення позитивного чи негативного ефекту від своїх слів. Кожен із класів проілюстровано прикладами, що детально проаналізовані.

Ключові слова: політичний дискурс, маніпуляція, мовні засоби, конотація, дискурс-аналіз.

Політичний дискурс – це специфічна сфера соціокультурної діяльності: він є не лише інструментом передачі та збереження інформації, але й потужним засобом для створення нових понять, формування ідей та цілих теорій, що значною мірою визначають спосіб мислення реципієнтів. Вибір певних технік та механізмів презентування інформації, лінгвістичних засобів різних рівнів впливають на структуру мислення та процес сприйняття і структурування реальності. Прагматичний компонент комунікації відіграє важливу роль у політичних текстах, де лінгвістичні знаки розглядаються як знаки-інтерпретатори, тобто знаки, які приписують стилістичні означення одиницям та навіть цілим текстам. У соціально маркованих політичних текстах лінгвістичні знаки реалізують проекцію їх значення на вираження інформативного змісту та додаткових соціальних смислів.

Аналіз досліджень на цю тему. Як відзначає Т. ван Дейк, різні напрями дослідження медіа у 70-х заклали підґрунтя дискурсного аналітичного підходу до політичного дискурсу. Дискурс більше не розглядається як зв'язуюча змінна між політиками та журналістами з одного боку та громадськістю з іншого, а вивчається як центральний культурний та соціальний продукт, у якому та через який виражаються та передаються смисли та ідеології [1, с. 25].

Маніпуляцію у політичному дискурсі можна визначити як один із аспектів громадських відносин, у якому автор створює образ чи аргумент, що сприяє реалізації його інтересів. Така тактика може включати використання логічних неспівпадінь, пропагандистських технік, часто передбачає приховування інформації чи точок зору шляхом відвернення уваги, перебільшення/применшення значущості інформації та інших маніпуляцій із значеннями та смислами [2, с. 18]. Політичний дискурс стає все важче аналізувати, оскільки він

дедалі складніший та суперечливіший. Складність та багатозначність дискурсу прямо пов'язана зі складністю структури суспільства та культури.

За Дж. Коеном, дослідження політичного дискурсу та семіотики реклами, радіо- та телебачення, як і Інтернету, слід проводити паралельно, залучаючи досягнення однієї дисципліни до вивчення іншої [3]. Структурна лінгвістика, вивчаючи граматику наративу, створила нове, ширше підґрунтя для дискурс-студій. Фактично такими дослідженнями займалися ще В. Пропп, Е. Соро, Р. Барт – у XX ст., але остаточно цю теорію розвинув А. Греймас [4, с. 8]. Вагомий внесок також зробив Т. ван Дейк [5].

За спостереженням Т. ван Дейка, мас-медіа, демократія та масова культура настільки міцно взаємопов'язані, що дослідження політичного дискурсу неможливе, якщо не брати до уваги роль ідеологій у кодуванні та декодуванні повідомлень. Дж. Фіске досліджував масову комунікацію з точки зору лінгвістики та семіотики [4, с. 9]. З аналогічного підходу Дж. Гарті досліджував мову телебачення. Ці та інші дослідження, зокрема Р. Водак, створили базу для нового типу аналізу мови – критичного дискурс-аналізу. Р. Водак дає цьому підходу таке визначення: це «міждисциплінарний підхід до вивчення мови з критичної точки зору», зосереджений на «мовній поведінці у природних соціальних значущих мовленнєвих ситуаціях» [6, с. 11].

Б. Деллінджер вважає, що наголос і на структурі, і на соціальному контексті політичних текстів може забезпечити рішення, котре дає можливість досліднику «денатуралізувати» ідеологічні повідомлення й ізольовану промову та, використовуючи нові дослідження та критичний дискурс-аналіз, проникнути в саму суть маніпулятивного використання повідомлень [7, с. 33].

Лінгвістичні засоби, що використовуються для маніпулювання свідомістю реципієнтів, як мінімум певною мірою є суб'єктивними, тобто залежать від особистості мовця-маніпулятора. Відтак аналіз промов лише одного політика створить підґрунтя-схему аналізу для подальших досліджень, однак для ширших висновків щодо груп лінгвістичних засобів, що використовуються як засіб маніпуляції, потрібно проводити детальніші порівняльні та зіставні дослідження.

Метою цієї статті є спроба виділити техніки використання мови – мовних засобів різних рівнів – для маніпуляції свідомістю виборців. У цій статті подано результат дослідження передвиборчих промов С. Пелін – кандидата на пост віце-президента США. Об'єктом для дослідження стали 15 політичних

промов, виголошених політиком під час турне країною. Матеріалом для дослідження стали лінгвістичні засоби, використані для маніпуляції, вибрані методом суцільної вибірки.

Основний матеріал. Аналіз дає змогу виділити такі групи технік, що ґрунтуються на мовних засобах різних рівнів: використання лексичних одиниць, що відносяться до лексико-семантичної групи «Тероризм», використання позитивно та негативно конотованих лексичних одиниць, гіперболи, метафори, антитези, анафори, а також використання прикметників та прислівників у найвищому ступені порівняння. Проілюструємо кожен із них прикладами.

Дуже часто використовуються лексичні одиниці, що належить до лексико-семантичної групи «Тероризм»: у сучасному політичному дискурсі лексичні одиниці “terrorists”, “terrorism”, “terror” пройшли процес «демонізації». Аналіз семантичної структури лексичної одиниці “terrorism” у сучасних словниках англійської мови дає змогу сформулювати таке визначення: *an unlawful violent action or a series of actions (or threat of action or series of actions) with the political* (релігійні та ідеологічні цілі можна розглядати як політичні, адже можуть мати стратегічні функції, характерні для політичної мотивації), *aimed at innocent citizens* [8].

Відтак семантична структура лексичної одиниці “terrorism” виглядає таким чином:

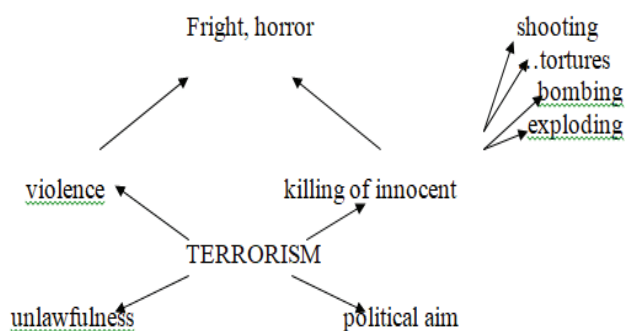

Схема 1. Семантична структура лексичної одиниці “terrorism”

Лексичні одиниці, сформовані від кореня “terror” використовуються у певних контекстах так часто, що одна чи кілька сем із наведеної вище схеми актуалізуються щоразу під час їх використання. Окрім того, можливості сучасних технологій дали змогу мас-медіа створити аудіо- та відео-образи, які теж спрацьовують у разі вживання лексеми та її похідних (“terrorist”, “terrorism”). Таким чином, будь-хто чи будь-що, про кого йдеться в контексті зі згаданими лексичними одиницями, потрапляє у сферу впливу асоціацій, які вони викликають. У наступному прикладі Б. Обаму критикують за план скоротити витрати на видобуток власної нафти в Іраку: *To confront the threat that Iran might seek to cut off nearly a fifth of world energy supplies...or that terrorists might strike again at the Abqaiq facility in Saudi Arabia...we Americans need to produce more of our own oil and gas* [9]. І попри те, що видобуток нафти непрямо пов’язаний із війною в Іраку, згадування загрози терористичного акту, вжите разом із низкою інших аргументів (більш доцільних), підвищує переконливість усього висловлювання. Такий вплив одиниць цієї групи пояснюється тим, що вони викликають відчуття страху – а це одне із найважливіших почуттів людини, безпосередньо пов’язане із інстинктом самозбереження.

Гіпербола – один із найчастіше використовуваних стилістичних засобів ще з давніх часів і дотепер, що свідчить про її ефективність. У наступному прикладі С. Пелін використовує гіперболу та апелює до патріотизму американців, стверджуючи, що їхня країна – наймогутніша у світі: *To the most powerful office on earth, he would bring the compassion that comes from having once been powerless...the wisdom that comes even to the captives, by the grace of God... the special confidence of those who have seen evil, and seen how evil is overcome* [9].

Особливості метафори дають змогу використовувати її як універсальний засіб для маніпуляції. Так, використовуючи метафоричне найменування “game” для позначення політичної поведінки свого опонента, С. Пелін викликає негативне ставлення до нього: *Politics isn’t just a game of clashing parties and competing interests* [9]. Називаючи поведінку Обами грою, Пелін створює образ безвідповідального політика, який нехтує інтересами виборців заради власного задоволення: іменник “game” (*an activity providing entertainment or amusement; a pastime* [8]) викликає стійкі асоціації із дитячістю та несерйозністю.

Часто політики вдаються до створення складної метафори, що містить кілька образів: “cloud of rhetoric has passed”, “roar of the crowd fades away”, “the stadium lights go out”, “Styrofoam Greek columns are hauled back” використовуються для того, щоб представити поведінку Б. Обами як популізм, який він використовує, аби приховати відсутність реального плану управління країною: *But when the cloud of rhetoric has passed...when the roar of the crowd fades away...when the stadium lights go out, and those Styrofoam Greek columns are hauled back to some studio lot – what exactly is our opponent’s plan?* [9]

Антитеза, як правило, створюється на основі двох антонімів, але не обмежується ними. Так, антонімія – це семантичний, радше ніж лексичний зв’язок, тому може включати слова різних частин мови, що являють протилежні сутності. Цей засіб використовується для опису уявних теперішніх чи майбутніх ситуацій, у яких Б. Обама описується як кандидат, що не зможе задовільнити жодну з потреб американців: *America needs more energy...our opponent is against producing it; Obama’s plan to stop drilling is invoked as one against producing energy which America needs, though it is stated by Washington analysts that drilling cannot be a sufficient, or even significant source of energy. Victory in Iraq is finally in sight...he wants to forfeit* [9].

У цьому прикладі С. Пелін явно перебільшує близькість та ймовірність перемоги в Іраку – продовження війни, на відміну від Обами, було одним із основоположних пунктів передвиборчої програми Маккейна. У наведеному прикладі нагромадження негативного смислу досягається не лише завдяки використанню антитези, а ще й вживанню її в паралельних конструкціях. Окрім того, лексичне наповнення цих конструкцій відіграє певну роль: для опису того, чого не хоче зробити Обама, використовуються лексичні одиниці із негативним значенням “against”, “stop”, “forfeit”.

У наступному прикладі описуються можливі негативні ситуації та подається образ Обами, що явно сприяє їх подальшому розвитку – і, відповідно, занепаду країни: *Terrorists states are seeking nuclear weapons without delay...he wants to meet them without preconditions; Government is too big...he wants to grow it; Congress spends too much...he promises more; Taxes are too high...he wants to raise them* [9]. Як і у попередньому прикладі, ефект такого вживання підсилюється паралелізмом кількох антитез та відповідним накопиченням негативних смислів у результаті.

Анафора – повторення синтаксичних конструкцій з однако-вим початковим елементом – теж часто вживаний засіб. У наступних прикладах мовець-маніпулятор вживає анафоричну кон-струкцію для наголосу на відмінності між тим, що її конкурент каже виборцям та тим, що, на її думку, він робить чи збирається зробити: *He calls it taking more from you and then doling out those dollars according to his priorities. He calls that spreading the wealth* [9]. Заповнюючи паралельну конструкцію словами, вибраними з різних промов Обама (вирваними з контексту), С. Пелін створює образ брехливого політика, що розкидається безпідставними обіцянками. Це досягається, зокрема, протиставленням словосполучень “taking more from you” – “spreading the wealth”.

В іншому прикладі, використовуючи лексичні одиниці із позитивними конотаціями у синтаксичних конструкціях, що починаються із “We believe...”, С. Пелін апелює до виборців, обіцяючи їм ідеальну державу зі щасливим майбутнім: *We believe that the best of America is not all gathered in Washington, D.C. We believe that it is here, it is in the kindness and the goodness and the courage of everyday, hard-working Americans-those of you who run our factories and grow our food and teach our children and fight our wars, this is where the goodness of America is* [9]. Лексичні одиниці із позитивними конотаціями “kindness”, “goodness”, “courage”, вжиті в одному контексті, створюють ідеальний образ “everyday, hard-working Americans”, які “who run our factories and grow our food and teach our children and fight our wars”.

Використання найвищого ступеня порівняння є засобом більш індивідуальним, ніж вищезгадані засоби, радше, він характерний власне для С. Пелін. Прикметники та прислівники, які використовує мовець, можна поділити на дві підгрупи: із позитивними та негативними значеннями. Логічно, що лексичні одиниці першої групи використовуються для опису С. Пелін та Маккейна, другої – їх опонентів або певних ситуацій, які команда Маккейн–Пелін хоче змінити (часто представляючи їх як результат діяльності Обама).

Наведені нижче приклади ілюструють обидва варіанти: *I know that it will demand the best that I have to give, and I promise nothing less; Some of life's greatest opportunities come unexpectedly and this is certainly the case today* [9]. У першому прикладі найвищий ступінь порівняння “the best” описує властивості Пелін, які вона збирається присвятити службі американському народу. У другому прикладі прикметник “greatest”, вжитий для опису іменника “opportunity”, характеризує можливість обрання Маккейна на пост президента та імплікує, що це найкращий варіант для виборців.

Наступний приклад ілюструє негативний опис певних ситуацій для протиставлення із позитивними властивостями мовця-маніпулятора: *And my running mate is a man who has shown those qualities in the darkest of places and in the service of his country; And did you know the U.S. business tax is the second highest in the entire world?* [9] У цьому прикладі згадується час, коли Маккейн був в'язнем – це одна із найважливіших і найчастіше згадуваних тем у промовах Пелін (політик представляє цей епізод із біографії Маккейна як страждання за свою державу).

У ще одному прикладі обговорюється система оподаткування США (і згадується Обама, який збирається підвищити податки та ввести нові). Тут використання найвищого ступеня порівняння комбінується із маніпулятивним вживанням цифрових даних, коли С. Пелін описує податкову політику Б. Обама: *He voted 94 times for higher taxes, even on hard-working middle-class individuals making just \$42,000 a year. He wanted to take*

more from them. Ninety-four opportunities that he had to be on our side and instead he choose the side of bigger government taking more from you, and now he's committed to almost a trillion dollars more in new spending, though he won't tell you where the dollars will come from to pay for those proposals [9]. Цифри, використані в одному висловлюванні, не просто неправильно інтерпретують реальну політику опонента Пелін, а створюють образ жадібного, продажного політика, що працює на інтереси великого бізнесу і всіляко ущемляє права пересічних американців.

Підбір лексики із позитивними чи негативними конотаціями – техніка, що використовується багатьма політиками. Загалом, як і з попереднім випадком, можна виділити два підкласи: коли лексичні одиниці мають позитивну та негативну конотації. Ці два підкласи співвідносяться із фреймом МИ – ВОНИ (МИ – команда Маккейн–Пелін, ВОНИ – Б. Обама та його команда).

Наступні лексичні одиниці використовуються для опису самого Маккейна: “determination”, “resolve”, “sheer guts”, “upright and honorable man”. Такий вибір лексики комбінується із дискурсивним маніпулятивним механізмом апеляції до життєво важливих тем та цінностей (“the kind of a fellow you will find on war memorials”) та актуалізацією теми війни (формулювання – Маккейн був “among those who came home”): *They overlooked the caliber of the man himself-the determination, resolve, and sheer guts of Senator John McCain; It's the journey of an upright and honorable man – the kind of fellow whose name you will find on war memorials in small towns across this country, only he was among those who came home* [9].

Інша група лексики із позитивними конотаціями використовується для опису політичних поглядів Маккейна на завдання президента, щоб показати, що його президентство буде дуже вигідним для американців: “honesty”, “sincerity”, “dignity”, “integrity”, “good will”, “clear conviction”, “servant's heart”, “resolve”, “toughness”, “strength of heart”: *We grow good people in our small towns, with honesty, sincerity, and dignity; But we expected to govern with integrity, good will, clear conviction, and... a servant's heart; And this is a moment that requires resolve and toughness and strength of heart in the American president* [9]. Такі описи подобається виборцям, адже називають людські риси, що завжди високо цінувались; деякі називають основні цінності демократії, якою американці так пишуться.

Негативна лексика використовується для створення негативного образу опонента Пелін – Б. Обама. У наступному прикладі критика політичних поглядів Обама ґрунтується на використанні лексичних одиниць “ideological commitment to higher taxes”, “to be changing plans almost every day”, “flip-flopping around”, “be on the side of bigger government”, “problem”: *Senator Obama has an ideological commitment to higher taxes and though, granted he's changing his tax plan pronouncements almost every day now, flip-flopping around on the details now, but his commitment to higher taxes, though, never changes and you just have to be able to look at his record to be able to prove this; Barack Obama has always been on the side of bigger government and raising taxes; Our opponent's plan is just for more big government and government too often is the problem, it's not the solution* [9].

Постійно повторюються дві ідеї: що Обама хоче підняти податки, що він на боці великого бізнесу та номенклатури. Окрім того, використання ідіоматичного виразу “flip-flopping around” (to move back and forth between two conditions or

circumstances, sometimes repeatedly [8]) описує Обаму як непослідовного та ненадійного політика, що не має жодного плану правління країною.

Окремою групою варто виділити лексику, що означає унікальність. Лексичні одиниці, що належать до цієї групи, використовуються для опису команди Маккейн–Пелін. Так, вживання лексичної одиниці “only” у комбінації з іншими техніками описує Маккейна як єдиного політика, що працює заради інтересів пересічних американців, що має властивості та досвід, необхідні американському президенту: *There is only one man in this election who has ever really fought for you... in places where winning means survival and defeat means death... and that man is John McCain; Only John McCain has the wisdom, and he has the experience to get our economy back on the right track, because he has a pro-growth, pro-private sector plan to put your government back on your side* [9]. Використовуючи цю техніку, Пелін переконує американців, що Маккейн – єдино правильний вибір.

Висновки. Політичний дискурс – явище багатогранне та багатопланове. Використання різноманітних мовних засобів створює широке підґрунтя для маніпуляції свідомістю реципієнтів (виборців). Маніпулювання смислами впливає на процес мислення, і, відповідно, сприйняття та структурування реальності. Аналіз дає змогу виділити такі групи лінгвістичних засобів, які С. Пелін використовує у своїх промовах: підбір позитивно та негативно конотованої лексики, зокрема використання лексики, що належить до лексико-семантичної групи «Тероризм» та лексики, що позначає унікальність, використання гіперболи, метафори, антитези, анафори, найвищого ступеня порівняння. За допомогою цих засобів, а також дискурсних маніпулятивних технік С. Пелін створює образ ідеального кандидата в президенти – Дж. Маккейна та всіяко очорнює свого опонента. Як уже зазначалося, аналіз промов лише одного політика створює базу для проведення ширших та глибших досліджень, що включатимуть як аналіз промов інших мовців, так і аналіз текстів інших політичних жанрів.

Література:

1. Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication. Ed. by van Dijk T., Walter de Gruyter, 1985. 367p.
2. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. М.: «Алгоритм», 2000. 420 с.

3. Cohen, J. “Propaganda from the Middle of the Road: The Centrist Ideology of the News Media”. URL: <http://www.fair.org/extra/best-of-extra/centrist-ideology.html> (Referral date 5.05.2018)
4. Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике. Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты: Сб. обзоров / РАН ИНИОН Центр гуманитарных научно-информационных исследований, Отд. языкознания / отв. ред. Ромашко С.А. и др. М., 2000. С. 7–25.
5. Dijk T. van Macrostructures. An interdisciplinary study of global structures in discourse, interaction, and cognition. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1980. 228 p.
6. Wodak R., Meyer M. Methods of Critical Discourse Analysis. SAGE Publications, 2001. 200p.
7. Потятинник Б. Медіа: ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.
8. The Free Dictionary. URL: www.freeditonary.com (Referral date 5.05.2018).
9. Election Speeches. URL: <http://cstl-cla.semo.edu/rdrenka/ui320-75/elections.asp> (Referral date 5.05.2018)

Красивский О. М., Горностай Л. М. Манипуляция в политической речи: лингвистические средства

Аннотация. В статье рассмотрены языковые средства, используемые для манипуляции в политическом дискурсе. Теоретически-методологический подход к исследованию определен как критический дискурс-анализ. Проанализированы предвыборные речи С. Пелин и определены классы лингвистических единиц, которые используются для достижения позитивного либо негативного эффекта от своих слов. Каждый из классов проиллюстрирован детально проанализированными примерами.

Ключевые слова: политический дискурс, манипуляция, языковые средства, коннотация, дискурс-анализ.

Krasivskiy O., Gornostay L. Manipulation in political discourse: linguistic means

Summary. The article analyses linguistic means used for manipulation in political discourse. Theoretical and methodological approach has been defined as critical discourse analysis. Election speeches by S. Plain have been analyzed and classes of linguistic units determined which are used for achieving positive or negative effect from the speaker's words. Each class is illustrated with examples, which are thoroughly analyzed.

Key words: political discourse, manipulation, linguistic means, connotation, discourse analysis.